

مکر از منظر آیات و روایات

www.ketab.ir

طاهره راسخی نژاد

سرشناسه	:	راسخی‌نژاد، طاهره، ۱۳۵۰-
عنوان و نام پدیدآور	:	مکر از منظر آیات و روایات / طاهره راسخی‌نژاد.
مشخصات نشر	:	یزد: شهد علم، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۱۴۸ص.
شابک	:	978-600-8418-74-0
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۱۲۲ - ۱۳۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	:	فریبکاری — جنبه‌های قرآنی
موضوع	:	Deception -- Qur'anic teaching
موضوع	:	فریبکاری — احادیث
موضوع	:	Deception -- Hadiths
موضوع	:	فریبکاری — جنبه‌های مذهبی — اسلام
موضوع	:	Deception -- Religious aspects-- Islam
رده بندی کنگره	:	BP۱۰۴
رده بندی دیویی	:	۲۹۷/۱۵۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۷۶۵۷۳۱۵
اطلاعات رگورد کتابشناسی	:	فیا

مکران منظر آیات و روایات
ظاهره راسخی نژاد

ناشر: انتشارات شهدعلم

نوبت چاپ: اول - تیر ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه - قطع رقعی

صفحه آرا: محمد عسگری

قیمت: ۳۸۰۰۰ تومان

نشر، پخش، فروش: یزد، انتشارات شهدعلم، ۰۹۱۰۰۱۰۶۳۲۶

ISBN: 978-600-8418-74-0

9

786008

418740

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۵

فصل اول: تعاریف و تبیین

الف) مکر در لغت.....	۲۰
ب) مکر در اصطلاح.....	۲۱
ج) واژگان مرتبط با مکر.....	۲۳
۱- کید.....	۲۴
اول - کید در لغت.....	۲۴
دوم - کید در اصطلاح.....	۲۴
سوم - تفاوت مکر و کید.....	۲۵
۲- خدعه.....	۲۶
اول - خدعه در لغت.....	۲۶
دوم - خدعه در اصطلاح.....	۲۷
سوم - تفاوت مکر و خدعه.....	۲۸

فصل دوم: ماهیت مکر در آیات و روایات

الف) چپستی مکر.....	۳۳
ب) انواع مکر.....	۳۵
۱- مکر از جهت هدف مکرکننده.....	۳۵

- اول - مکر ممدوح ۳۶
- دوم - مکر مذموم ۳۷
- ۲- مکر از حیث فاعل ۳۸
- ۳- مکر از جهت مکرشونده ۳۹
- اول - مکر با خدا ۳۹
- دوم - مکر با خلق خدا ۴۰
- ۴- مکر از حیث زمینه‌های آن ۴۱
- اول - مکر علمی ۴۱
- دوم - مکر نظامی ۴۲
- سوم - مکر اقتصادی ۴۴
- چهارم - مکر فرهنگی ۴۵
- (ج) مکر خدا ۴۸
- ۱- معانی مکر خدا ۴۸
- اول - باطل و بی‌اثر کردن مکر مکاران ۵۰
- دوم - هلاک کردن اهل مکر ۵۱
- سوم - املاء و استدراج ۵۱
- ۲- ویژگی‌های مکر خدا ۵۳
- اول - مکر خدا غیر ابتدایی و عکس‌العمل مکر بنده ۵۳
- دوم - عدم آگاهی از مکر خداوند ۵۴
- سوم - برتر بودن مکر خدا ۵۴
- چهارم - سریع‌تر بودن مکر خداوند ۵۵
- پنجم - ایمن نبودن از مکر خدا ۵۷
- (د) مکر انسان ۵۸
- ۱- معانی مکر انسان در قرآن ۵۸
- اول - توطئه برای قتل ۵۹
- یک - نقشه و توطئه نه گروه فاسد برای قتل حضرت صالح علیه السلام ۵۹
- دو - نقشه و توطئه یهود برای قتل حضرت عیسی علیه السلام ۶۰
- سه - توطئه قریش برای قتل پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ۶۰
- دوم - ایجاد فتنه و فساد ۶۰

۶۱	سوم- بهانه‌تراشی و ایستادگی در برابر حق
۶۲	چهارم- تکذیب آیات و نعمت‌های الهی
۶۴	پنجم- شرک ورزیدن
۶۴	ششم- شایعه‌پراکنی و اشاعه رسوایی
۶۴	۲- تفاوت مکر خدا و انسان
۶۶	هـ) عوامل روی آوری به مکر
۶۶	۱- ضعف و ناتوانی از مقابله رودررو با دشمن
۶۷	۲- دروغ
۶۸	۳- بیمار دلی
۶۸	۳- حسد
۶۸	۴- رفاه
۶۹	۵- سوءظن زیاد و برداشت‌های ناصواب از عمل دیگران
۶۹	و) آثار و عواقب مکر
۷۰	۱- بازگشت اثر مکر به خود مکرکننده
۷۱	۲- دوری از ایمان
۷۱	۳- از دست دادن انگیزه الهی
۷۲	۴- فروپاشی جامعه
۷۲	۵- جدایی از اهل بیت
۷۲	۶- هلاکت و نابودی
۷۳	۷- دخول مکار و خدعه‌گر در آتش
۷۴	۸- رسوایی در قیامت
۷۴	ی) راه دفع مکر
۷۵	۱- واگذاری امور به خدا و توکل بر او
۷۷	۲- داشتن صبر و تقوی
۷۸	ط) راه درمان مکر
۷۹	۱- آگاهی از کیفیت وقوع رستاخیز
۷۹	۲- ترس از خدا و آگاهی از فرامین او
۸۰	۳- عمل به توصیه‌های علمای اخلاق

فصل سوم: مصادیق مکر در آیات و روایات

- الف) مکر کافران و مشرکان ۸۲
- ۱- مکر کفار نسبت به حضرت نوح علیه السلام ۸۳
- ۲- مکر و نقشه‌های شیطانی یهود بر علیه حضرت عیسی علیه السلام ۸۵
- ۳- مکر ابرهه نسبت به خانه خدا ۸۵
- ۴- توطئه قتل رسول خدا صلی الله علیه و آله و ماجرای هجرت ایشان ۸۸
- ب) مکر منافقان ۹۰
- ۱- مکر منافقان در ایجاد تفرقه میان مسلمانان ۹۰
- ۲- مکر منافقان در بیعت با امیرالمؤمنین علیه السلام ۹۲
- ۳- توطئه‌های معاویه در عصر امیرمؤمنان علیه السلام ۹۴
- اول - نقش ماهرانه معاویه در قتل عثمان ۹۴
- دوم - مکر معاویه در برپایی جنگ جمل ۹۶
- سوم - مکر معاویه در حاکم صغین ۹۸
- چهارم - مکر معاویه در مایوسی ساختن مردم از حکومت امیرمؤمنان علیه السلام ۹۹
- ۴- توطئه‌های معاویه جهت تضعیف حکومت امام حسن علیه السلام ۱۰۰
- اول - فریب بعضی از فرماندهان لشکر امام حسن علیه السلام ۱۰۰
- دوم - تضعیف موقعیت امام علیه السلام توسط منافقان و عوامل نفوذی ۱۰۱
- ۵- مکر مأمون نسبت به امام رضا علیه السلام ۱۰۱
- ۶- مکر مأمون نسبت به امام جواد علیه السلام ۱۰۳
- ۷- مکر متوکل نسبت به امام هادی علیه السلام ۱۰۳
- ج) مکر نفس ۱۰۵
- ۱- مکر برادران حضرت یوسف علیه السلام ۱۰۶
- ۲- ماجرای ابوهریره و پیازفروش ۱۰۸
- د) مکر شیطان ۱۰۹
- ۱- مکر شیطان نسبت به حضرت آدم علیه السلام ۱۱۰
- ۲- مکر شیاطین در دعوت انبیاء علیهم السلام ۱۱۲
- ۳- مکر شیطان نسبت به برصیصای عابد ۱۱۳
- ه) مکر زنان ۱۱۵
- ۱- مکر همسران نوح و لوط علیهم السلام ۱۱۶

مقدمه

واژه «مکر» با مشتقاتش چهل و سه بار در بیست و سه آیه از چهارده سوره قرآن به کار رفته است که در شمس مورد از آن به خدا نسبت داده شده است. خداوند در قرآن از یکسو از مکر کفار، منافقان، مشرکان و... خبر می دهد و آن را سبب ناراحتی و دلنگی پیامبر دانسته، می فرماید: ﴿وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ﴾ و از توطئه های آنها، در تنگنا قرار مگیر. ^۱ و از سوی دیگر از مکر خود در برابر مکر آنها سخن گفته، تفکر ایمنی از مکر خداوند را از گناهان کبیره فردی شمرده، بیان می دارد که تنها زیانکارانند که از مکر خداوند احساس امنیت دارند: ﴿فَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ﴾ آیا این مجرمان از مکر الهی ایمنند؟ در حالی که هیچ کس جز زیانکاران خود را از مکر او در امان نمی دانند. ^۲ علمای اخلاق و عرفان اسلامی نیز در کتب خود مکر را جستن راه های پنهان برای اذیت رساندن به مردمان تعریف نموده، آن را ردیله ای از ردائل قوه عاقله و از گناهان کبیره دانسته اند. با این توضیح، کاربرد واژه مکر در مورد انسان، امری طبیعی است؛ زیرا انسان زمینه اتصاف به آن را دارد؛ اما انتساب آن به خداوند متعال که بری از هر صفت مذموم و ردیله ای است با توجه به برداشت ظاهری از این واژه

۱. نحل (۱۶)، ۱۲۷.

۲. اعراف (۷)، ۹۹.

امری نامأنوس به نظر رسیده، ذهن را وادامی دارد تا دلیل آن را جویا شده و نفس را از سقوط در ورطه شبهات حفظ نماید.

معرفت و آگاهی نسبت به مکر سبب می شود انسان از مکر و خدعه مذموم و آثار آن آگاه شده، خود را از ابتلا به گناهی کبیره و رذیله ای اخلاقی بر حذر دارد. به علاوه ممکن است مکر علیه فرد یا جامعه اعمال شود؛ چنان که در جامعه امروز شیوه های مختلف مکر و خدعه دشمنان علیه اسلام و مسلمین در جریان است؛ از این رو شناخت این شیوه ها و راه مقابله و دفع آن ضروری بوده، بیداری و بصیرت در مقابله حق بر باطل را در پی خواهد داشت.

به ویژه که در آثار نویسندگان و قرآن پژوهان به جز در کتب تفسیر که در ذیل آیات مربوط به مکر مطالبی به صورت جزئی و گذرا اشاره گردیده، اثری غنی و جامع که به صورت مستقل به این موضوع پرداخته باشد، وجود ندارد.

بر این اساس، این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و بر اساس تفاسیر شیعه و همچنین واکاوی این واژه در کتب لغت ضمن بررسی معانی لغوی و اصطلاحی مکر به بیان ماهیت مکر، انواع آن، تفاوت مکر خدا و انسان، ویژگی های مکر الهی و نمونه هایی از مکر کنندگان (نفس، شیطان، کافران، منافقان، و زنان) و... پرداخته است.